

Paauglių išgyvenimai tėvams dirbant užsienyje: naratyvinis reiškinių suvokimo būdas

GEDAS MALINAUSKAS

MONIKA MOZERYTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka. Aptariant visuomenės reiškinių pažinimo būdus, straipsnyje nagrinėjamas vienas iš transnacionalinės šeimos aspektų – paauglių išgyvenimai tėvams išvykus dirbti į užsienį. Dominuojantis naratyvas, kad paaugliai tik neigiamai išgyvena tėvų emigraciją, verifikuojamas pasirinktu naratyviniu minties veikimo būdu. Analizuojant šešių suaugusiųjų prisiminimus, pasakojimai apie paauglystės išgyvenimus rekonstruoti į tris sąryšingus naratyvus: rūpestių dėl kintančio šeimos modelio, asmeninio augimo ir dileminių jausmų išgyvenimo istorijas. Sujungus visų sąryšingų naratyvų konstruojamą reikšmę, gauti kitokie rezultatai, nei paprastai aprašomi kiekybiniuose tyrimuose. Reiškinių supratimas naratyviniu minties pažinimo būdu leido suvokti: nors paaugliai ir susiduria su sunkumais (vaidmenų pokyčių, kitokio bendravimo, liūdesio ir pykčio dėl situacijos), jie džiaugiasi esama laisve, didžiuojasi tėvų pasitikėjimu, siekia suaugti. Išgyvenimų dinamika atskleidžia ne tik gilesnį reiškinių pažinimą, bet kartu padeda planuoti socialinės pagalbos procesą.

Raktažodžiai: *tėvų emigracija, paauglių išgyvenimai, naratyvinė paradigma, kokybinis tyrimas.*

Keywords: *parents' emigration, teenagers' experiences, narrative paradigm, qualitative research.*

Įvadas

Bruneris (1986) ir Polkinghorne'as (1995) teigia: viena iš visuomenės reiškinių pažinimo revoliucijų kilo supratus, kad yra du minčių veikimo būdai. Kiekvienu iš jų konstruojant socialinę realybę, savitai struktūruojami žmonių patyrimai. Vienas šių būdų – paradigminis (*paradigmatic*), loginis-mokslinis, kurį, atsižvelgiant į bendrus žmogaus elgesio principus, sudaro loginiai argumentai ir veiksmų generalizacija. Šiuo būdu konstruojami beveik visi kiekybiniai ir kai kurie kokybiniai tyrimai. Kitas būdas – naratyvinis (*narrative*). Juo grindžiami kokybiniai tyrimai, išryškinantys istorijas apie specifinius reiškinius ir žmogaus išgyvenimus. Abu minčių veikimo būdai turi operacinius principus

ir specifines patikrinimo procedūras. Paradigminis veikimo būdas gali būti kritikuojamas dėl universalumo ir objektyvumo, o naratyvinis – dėl įtikinamumo arba subjektyvumo (Hänninen ir Koski-Jannes 1999).

Straipsnyje pagrindinis dėmesys skiriamas transnacionalinei šeimai, tiksliau – paauglių, kurių tėvai išvykę dirbti į užsienį, išgyvenimams. Paauglių patirtis nagrinėjama naratyviniu minties veikimo būdu. Reikėtų pažymėti, kad šis būdas naudojamas ne tik socialinei tikrovei apie reiškinį iš tyrimo duomenų konstruoti, bet ir vyraujantiems reiškinio supratimams analizuoti. Nes, anot Brunerio (2005), reikšmės (*meaning*) konstravimo „produktus“ dažnai sąlygoja kultūros ir visuomenės suvokimo principai. Todėl Vakarų kultūra ir visuomenės reiškiniai yra persmelkti kultūros ir mokslo žinių. Jie dažnai priimami kaip viena teisybės forma, kaip turintys nepajudinamą statusą arba kaip dominuojanti tiesa (Payne 2006). Siekdamas generuoti dominuojančią tiesą, žmogus įsitraukia į selektyvų procesą, t. y. atskiria žinias (alternatyvią informaciją), kurios neatitinka dominuojančios istorijos reikšmės (White ir Epston 1990). Remiantis autorių idėjomis, galimos dominuojančios „tiesos“ straipsnyje įvardijamos kaip dominuojantys naratyvai.

Bandant suprasti reiškinį, svarbu žinoti nuostatas, susijusias su lietuvių tėvų emigracija ir jų vaikų išgyvenimais. Lietuvių emigracija apskritai vertinama neigiamai. Šis reiškinys suprantamas kaip „nerimą keliantis protų nutekėjimas“ (Sipavičienė et al. 2008) ar demografinė krizė (Stankūnienė 2003), bet daugiausiai neigiamų aspektų išvelgiama nagrinėjant emigracijos padarinius šeimai (Maslauskaitė ir Stankūnienė 2007) ir vaikams (Malinauskas 2007).

Tyrinėjant paauglių, kurių tėvai yra išvykę dirbti į užsienį, išgyvenimus, moduluojamas kontraversiškas naratyvas. Viena vertus, nustatyta, kad beveik pusė paauglių skausmingai išgyvena tėvų emigraciją ir susiduria su liūdesio, pykčio, nerimo dėl ateities jausmais (Leliūgienė et al. 2005; Maslauskaitė ir Stankūnienė 2007). Kita vertus, išryškėja ir pozityvūs tėvų emigracijos veiksniai. Leliūgienė ir kt. (2005) ištyrė, kad vaikai, tėvams išvykus į užsienį, labiau įsitraukė į namų ruošą, dėl pagerėjusios šeimos finansinės padėties turėjo galimybę dalyvauti užklausinėje veikloje. Maslauskaitės ir Stankūnienės (2007) tyrimais, 40 % paauglių pagerino mokslo rezultatus, jie tapo savarankiškesni namuose. Ir nors tyrimai rodo, kad tik trečdalis vaikų susiduria su ilgalaikiais neigiamais elgesio ar emocijų pokyčiais, autoriai generuoja neigiamą pasakojimą. Maslauskaitė ir Stankūnienė (2007, 181) išvadose rašo:

Vaikai yra labiausiai TN stadijos pažeidžiami šeimos nariai tiek dėl to, jog skirtingai apibrėžia migracijos situaciją ir su ja siejamas naudas, tiek dėl to, jog tėvai dažnai nesuvokia pakitusios šeimos situacijos pasekmių vaikui bei neatsižvelgia į tai orientuodami savo, kaip tėvų, vaidmens atlikimą. Tyrime matuoti tėvų referuojami vaikų elgesio pokyčiai atskleidė, jog apie trečdalį TN šeimų susiduria su vaikų emocinio, intelektualinio ar socialinio elgesio neigiamais pokyčiais.

Galima galvoti: ieškodami atsakymo, kodėl, tėvų nuomone, tik trečdalis vaikų išgyveno sunkumus, autoriai netiesiogiai norėjo pasakyti, kad vaikai negali neišgyventi išsiskyrimo sunkumų ir kaip priežastį įvardijo tėvų negebėjimą suvokti pakitusios šeimos situacijos. Sunku paneigti ar verifikuoti šį teiginį. Nors tyrimų, analizuojančių šeimos migrantų išgyvenimus bei vaidmenų kaitą, yra nemažai (Pessar ir Mahler 2001; Wilding 2006; Kuzmickaitė 2004), Lietuvoje ir kitose šalyse atliktų tyrimų, kurie labiau pagrįstų minėtų autorių išvadas apie paauglių išgyvenimus, nepavyko rasti.

Šiame straipsnyje siekiama patikrinti dominuojančią „tiesą“ apie paauglių išgyvenimus tėvų emigracijos procese. Keliamas klausimas, ar paauglys gali išgyventi išsiskyrimą su tėvais be neigiamų pasekmių. Vengiant pateikti kitą dominuojantį supratimą, ar paaugliai patiria sunkumų ar ne, tyrimo metodologija buvo nukreipta atskleisti paauglių išgyvenimų dinamiką, t. y. tirta, kaip paaugliai išgyvena pasikeitusį gyvenimo ir šeimos modelį, kaip sprendžia iškilusius gyvenimo sunkumus ir kaip tėvai supranta vaikų išgyvenimus.

Paauglių išgyvenimai nagrinėjami ne paradigmaticiniu žinių generavimo būdu, kaip anksčiau aptartų autorių darbuose, kai pašnekovų išgyvenimai buvo generalizuojami pagal esmines temas, bet naratyvinės metodologijos principu, kai paauglių patirtys vertinamos bei suprantamos per naratyvinį minties reiškinio būdą (Hänninen ir Koski-Jannes 1999). Būdinga naratyvinės metodologijos išraiška – pristatyti pagrindines rekonstruotas istorijas, kurios būtų aiškios bet kuriam skaitytojui (Mishler 1995).

Atsakant į tyrimo išsikeltus klausimus, pristatomi bandomojo naratyvinio tyrimo duomenys. Iškilus tyrimo organizavimo etinėms dilemoms, apie paauglystės patyrimus apklausti ankstyvojo brandaus amžiaus žmonės, kurių vienas ar abu tėvai išvykę dirbti į užsienį. Sukonstruoti trys naratyvai, susiejantys informaciją apie jų paauglystės išgyvenimus, tėvams dirbant užsienyje.

Naratyvinė metodologija – naratyvinis minties pažinimo būdas

Ryšys tarp žmogaus patyrimo ir kalbos – neišmatuojamas. Remiantis naratyvine paradigma, žmogus, siekdamas sukurti gyvenimo įvykio ar savo patyrimo reikšmę, stengiasi ją verbalizuoti (Clandinin 2006; Hänninen 2004; Elliot 2005; Murray 2003). Copley'us (2001) papildė, kad žmogus kiekvienu gyvenimo momentu seka istorijas sau ir kitiems, siekdamas apčiuopti įvykius ir išgauti patyrimo aspektus. Sarbin (1998) teigia, kad žmogus mąsto, priima, įsivaizduoja, sąveikauja ir atlieka moralinius pasirinkimus atsižvelgdamas į naratyvo struktūrą. Brunerio (1990) manymu, žmogui sukurti reikšmę padeda kalba, t. y. jos lingvistinė struktūra ir kalbos „konstravimo“ taisyklės. Vadinasi, kalba pati savaime įgalina žmogų verbalizuoti savo išgyvenimus. Nuo vaikystės įpratę

vartoti kalbą, kad išreikštume tai, ką galvojame, suaugę net nesusimąstydami konstruojame įvykių ar skaudžių išgyvenimų reikšmes.

Yra nemažai sociolingvistinių sprendimų, padedančių analizuoti kalbą. Dažniausiai juose pabrėžiamas daugialypis reikšmės konstravimo būdų dimensiskumas (Riessman 2008). Vadinasi, siekdamas papasakoti savo patyrimą, žmogus stengiasi pateikti jį taip, kad labiausiai atsispindėtų specifinė patyrimo reikšmė. Interpretuodami reikšmės formavimo būdus, galime giliau pažinti ir suprasti, ką žmogui teko išgyventi vienoje ar kitoje situacijoje (Hänninen 2004, 70).

Tyrimo analizė ryškiausiai atskleidė tris išgyvenimų reikšmės formavimo būdus: įvykių ir pasakojimų lauką (*plot*), fokalizaciją (*focalization*) ir socialinį kontekstą. Įvykių ir pasakojimų laukas, anot Carro et al. (1991) ir Murray'aus (2003), atspindi žmogaus siekį sudėlioti įvykius ir patyrimą į tam tikrą seką. Įvykių konfigūracija ir eiliškumas sukuria specifinę istorijos reikšmę. Fokalizacija suprantama kaip pasakotojo pozicija istorijoje. Ja siekiama pabrėžti, kuris istorijos veikėjas naratyve yra svarbiausias (Elliot 2005). Socialinį kontekstą žmogus naudoja siekdamas apibrėžti, kuo jo patyrimas ar gyvenimo situacija skiriasi nuo kitų žmonių, arba siekdamas parodyti, kaip gyvenimo situacija pakeitė nusistovėjusį gyvenimo ritmą (Holma 1999). Ir nors autoriai dažnai pabrėžia, kad kalba savaime padeda konstruoti išgyvenimų reikšmę, straipsnyje žmogus suprantamas kaip aktyvus interpretatorius (Holma 1999), interpretuojantis kalbos struktūras, egzistuojančius naratyvus ir kuriantis savitą gyvenimo situacijos ar išgyvenimo reikšmę.

Etinės tyrimo dilemos ir duomenų analizės metodas

Paauglių, kurių tėvai dirba užsienyje, specifiniams išgyvenimams atskleisti, pasirinkta kokybinio naratyvinio tyrimo metodologija.

Tyrimo organizavimo etinės dilemos. Siekiant suvokti reiškinio aktualumą, svarbu žinoti duomenų rinkimo dilemas. Renkant tyrimo duomenis buvo orientuotasi į 13–18 metų paauglius, šiuo momentu išgyvenančius tėvų emigraciją, bet susidurta su etinėmis dilemomis. Vienu paauglių tėvai nedavė sutikimo apklausti jų vaikus. Kitais atvejais, tėvams sutikus ir apklausus vaikus, paaiškėjo, kad daugelis temų per skaudžios – paaugliams buvo sunku kalbėti. Tyrimo dizainas keistas atsižvelgus į Creswello (2007) nuomonę, kad kontaktas su respondentais ir tyrimo dizainas turi būti jautrus etinėms aplinkybėms. Autorius teigimu, kad svarbu ne tik projektuoti įėjimo į tyrimo lauko kliūtis, bet ir jautriau peržvelgti, su koku jausmu respondentai paliks tyrimą, t. y. „mes turime būti jautrus bet kokiam jėgos disbalansui, kurį mūsų buvimas gali sukurti“ (Creswell 2007, 44).

Tyrimo duomenų rinkimas pakeistas retrospektyvia paradigma, plačiai naudojama naratyvo tyrimuose, pavyzdžiui, autobiografiniuose tyrimuose (Gubrium

ir Holstein 1998) ar tyrinėjant prievartos atvejus (Hydén 1994), kai skaudžius išgyvenimus prašoma prisiminti praėjus tam tikram laikui, manant, kad tyrimo dalyviai bus reflektavę intensyvius gyvenimo etapus ir galės pasidalyti skaudžiais išgyvenimais.

Pasirinkti ankstyvojo brandaus amžiaus žmonės (22–28 metų), jau iš laiko perspektyvos sugebėję reflektuoti patirtus reiškinius (Lemme 2003) ir asmeniškai galėję nuspręsti, dalytis ar nesidalyti savo patyrimais, tėvams išvykus dirbti į užsienį. Jų gebėjimas pažvelgti į išgyvenimus iš laiko perspektyvos sudarė galimybę suprasti 4–6 metų patyrimo dinamiką.

Naratyvinis tyrimo duomenų surinkimo būdas. Duomenys rinkti naratyvinio, pusiau struktūruoto interviu principu, t. y. per bendras temas naudojant laiko dimensiją ir orientuojantis į esmines gyvenimo pokyčių stadijas (Clandinin ir Connely 2000). Tai – šeimos gyvenimo aspektai iki tėvų emigracijos, prisiminimai apie išsiskyrimą ir sugrįžimus, gyvenimas be tėvų ir pan. Interviu rengtas kuo panašesnis į pokalbį, bet konkretesni klausimai iškildavo interviu metu. Šis būdas panašus į šnekamojo (*conversational*) duomenų surinkimo būdą, kurio vertybė – kontaktas, siekiant paskatinti pašnekovą dalytis patirtimi (Elliot 2005).

Tyrimo duomenų analizė. Tyrimo duomenų analizė atlikta dviem etapais: (a) pokalbis suskaidytas į segmentus, vėliau (b) rekonstruoti sąryšingi naratyvai. Pradžioje kiekvienas interviu suskaidytas į esminius įvykius arba išgyvenimus, t. y. ieškota, kokios daugialypės istorijos sudaro pasakojimo lauką. Vėliau istorijos išnagrinėtos iš fokalizacijos, laiko dimensijos ir socialinio konteksto perspektyvos.

Antrajame analizės etape vyko sąryšingų naratyvų restruktūrizacija. Šis duomenų analizės būdas remiasi Polkinghorne'o (1995) teiginiu, kad naratyvinės analizės išvada yra bendros istorijos paieška, būdinga visiems pašnekovams ir vyraujanti visų tyrimo dalyvių pasakojimuose. Murray'us (2003) prideda, kad žmonių istorijos dažnai pasakojamos nerišliai, t. y. įvykiai dėliojami pagal aktualumą, neišlaikant nuoseklumo. Todėl antrame analizės etape ieškota ne tik pasakojimuose vyravusių bendrų istorijų, bet istorijos restruktūrizuotos išlaikant laiko nuoseklumą. Elliot (2005) teigimu, dėliojant įvykius nuo praeities iki dabarties, sukuriama tvarka, kurią lengvai supranta bet kuris skaitytojas, neįsigilinęs į tyrimo duomenis. Šis daugialypių istorijų perdirbimo procesas (Mishler 1995) baigiamas trimis rekonstruotais sąryšingais tarpusavyje susijusiais naratyvais, pagrįstais ištraukomis iš originaliųjų pasakojimų.

Refleksyvus tyrimo dalyvių aprašymas

Į bandomąjį tyrimą „sniego gniūžtės“ principu bei taikant paprastuosius netykinės atrankos principus (amžių, tėvų migraciją paauglystės laikotarpiu, norą pasidalyti išgyvenimais), įtraukti šeši suaugę žmonės. Jų vardai pakeisti siekiant išlaikyti konfidencialumą. Stengiantis geriau suprasti rekonstruotus naratyvus, trumpai pristatoma buvusi pašnekovų šeimų ir tėvų migracijos situacija.

Tyrimo dalyvė Dalia (24 m.) pirmą išsiskyrimą su mama išgyveno 14 metų. Namuose ji liko gyventi viena su vyresnio amžiaus tėčiu. Pirmą kartą mama grįžo po metų. Iki dabar Dalios mama dirba užsienyje. Rimos (23 m.) mama išvyko, kai merginai buvo 12 metų. Kadangi tėvai buvo išsiskyre, mamai išvykus, ji gyveno su seneliais bei tetos šeima. Pirmą kartą mama namo grįžo po dvejų metų. Trečiajam tyrimo dalyviui Sauliui (23 m.) buvo 11 metų, kai abu tėvai išvyko į užsienį. Namie jis liko gyventi su broliu. Juos abu prižiūrėjo netoliese gyvenantys seneliai. Po pusės metų Saulius su broliu emigravo pas tėvus į Londoną ir gyveno ten pusantrų metų. Vėliau grįžo ir vieni su broliu gyveno Lietuvoje.

Daivai (22 m.) buvo 15 metų, kai mama išvyko dirbti į Norvegiją. Namie ji liko gyventi su broliu ir tėčiu, daug laiko praleisdavo pas senelius. Iki dabar mama ir broliu yra emigravę, tėtis gyvena namuose vienas. Penktosios tyrimo dalyvės Aušros (24 m.) tėtis dirbo tolimųjų reisų vairuotoju, beveik nebūdavo namie. Mama išvyko dirbti į užsienį, kai merginai buvo 16 metų. Aušra namuose liko su vyresniu broliu. Vėliau, broliui išvažiavus pas mamą, liko gyventi viena. Paskutinio tyrimo pašnekovo Roko (23 m.) tėtis išvažiavo dirbti į Angliją, kai jam buvo 13 metų. Namuose jis liko su mama ir jaunesniu broliu. Nuo 15 metų vasaromis važinėjo pas tėvą į užsienį dirbti.

Rekonstruotų sąryšingų naratyvų tipai

Pristatant rekonstruotus naratyvus, iš pradžių svarbu pabrėžti: analizuojant ir juos pristatant, buvo vengta sąsajų su teorinėmis išvalgomis, nes norėta išvengti dominuojančių teorinių supratimų apie paauglių reakcijas į krizę arba į kintančias gyvenimo situacijas. Norint pabrėžti specifines reikšmes arba tyrimo duomenų interpretacijas, tekstas ištraukose paryškintas.

Kintančios šeimos modelio istorija. Pasakodami išgyvenimus, tyrimo dalyviai daug dėmesio skyrė pasikeitusiai šeimos struktūrai, tarpusavio santykiams. Restruktūrizuojant sąryšingo naratyvo dalis pagal laiko nuoseklumą, išryškėjo bendra istorija, kurioje informantai siekė papasakoti tai, kokia šeima buvo

I LENTELĖ. KINTANČIOS ŠEIMOS MODELIO ISTORIJA

Didelis tėvų užimtumas iki išvykimo → Išsiskyrimas. Akistata su nauju šeimos vaidmeniu → Tėvų, globėjų siekis palaikyti šeimos pusiausvyrą → Bendravimas per atstumą → Gyvenimas tėvams sugrįžus → Santykių kaita. Negrįžtamai pakięš šeimos modelis.

Įvykių erdvė: įvykiai plėtojami ne pagal eiliškumą, o pagal aktualumą.

Fokalizacija: daug dėmesio skiria išvykusiajam, save formuoja per santykius su prižiūrinčiu asmeniu.

Socialinis kontekstas: pabrėžiamas šeimos išskirtinumas.

prieš išsiskyrimą, kaip keitėsi vaidmenys ir santykiai išvykus vienam iš tėvų, kaip keitėsi santykiai šeimoje (žr. 1 lentelę).

Pirmoji restruktūrizuoto naratyvo dalis atskleidžia šeimos socialinį kontekstą iki emigracijos. Pašnekovai prisimena labai užsimėmusius tėvus – tai įprasta šeimos realybė. Laikas be tėvų, savaitgaliai ir vasaros pas močiutę – tokie prisiminimai vyravo paauglių pasakojimuose. Pavyzdžiui, taip Daiva prisimena buvimą su tėvais iki mamos išvažiavimo:

Mes vaikystėj daug laiko prabūdavam atskirai nuo tėvų, nes tėvai daug dirbdavo. Tai mus su močiute palikdavo vasarą, tai visą vasarą mes va taip sode su seneliais gyvendavam <...> O tėvai kažkaip dirbdavo ... ir savaitgaliais dirbdavo, tai būdavo mus ir namie vienus palikdavo (Daiva, 22 m.).

Išvykus vienam arba abiem tėvams iš namų, keitėsi šeimos struktūra ir vaidmenų pasiskirstymas, t. y. pašnekovai prisiminė šį gyvenimo etapą kaip akistatą su naujais vaidmenimis. Geriausiai tai reprezentuoja Aušros ir Roko, gyvenusių nedideliuose miesteliuose, pavyzdžiai. Galima pastebėti, kad vaidmenų kaitą išreiškė ir atsiradusių darbų gausa (*paliko su broliu mums visą tą reikalą ir daugiau dirbti*). Nors darbų krūvis teko per anksti (*tikrai buvo gan sunku*), tačiau su situacija iš dalies susitaikyta gailintis artimųjų (*ir mamos būdavo gaila*). Tyrimo dalyviai kalbėjo:

Mes braškes augindavam <...> **paliko su broliu mums visą tą reikalą** ir mes turėdavom viską apdirbt. Dar turėdavom biški gyvulių, kad reikėdavo, atsimenu, ryte atsikeli ten, pasišeri kiaules, viską, paskui atsiprausi ir į mokyklą išeini. Iš mokyklos grįžti, vėl reikėdavo prie ūkio, paskui vat braškes skinti, vežti parduoti, tai turėjom tokio biški darbelio ir **tikrai buvo gan sunku** (Aušra, 24 m.).

Nu, aišku, būdavo, kad reikia daugiau dirbti. Aš buvau toks jau didesnis mamai padėt, tai ten kiemą prižiūrėt, garažą, malkas susitvarkyt ar ten pečių kurent. Tai aišku, kad man viskas būdavo. Tėvo darytus darbus kitus tai jau aš perėmiau. Dar ten mama laikė kelis gyvulius dėl savęs, tai ir prie jų padėt. <...> Ir **mamos būdavo gaila**, ji viena kažkaip viską dirbdavo, tai aš kiek padėdavau, nes brolis dar mažas buvo (Rokas, 23 m.).

Nors pašnekovai prisiminė perėmę suaugusiųjų vaidmenis, kintantis šeimos modelis vertė tėvus įvairiais būdais palaikyti šeimos pusiausvyrą. Likusieji namiškiai imdavosi „perdėtos“ vaikų kontrolės. Pavyzdžiui, Dalios šeimoje tėtis stengėsi suvaldyti situaciją kontroliuodamas veiklas. Tyrimo dalyviai, tuo metu paaugliai, linkę mesti iššūkį šeimos vertybėms ir taisyklėms, pasikeitusį tėvų elgesį vertino skaudžiai (*tikrai labai sunku*):

Kai mamos nebuvo, jis (tėvas) jautėsi labai atsakingas už viską, labiau norėjo kontroliuoti visą mano veiklą, o man automatiškai toks savignyos mechanizmas įsijungė. Man nepatiko jo bendravimas, man norėjosi švelnesnio, tėviškesnio, labiau supratingesnio bendravimo. Mano charakteris

gana sudėtingas, jo taip pat, už tai pjaudavomės, aš nenusileisdavau jam ir buvo **tikrai labai sunku** (Dalia, 24 m.).

Regis, kontrolė, kaip pusiausvyros palaikymo modelis, vyravo nepriklausomai nuo to, su kuo paaugliai pasiliko. Saulius prisiminė, kad tėvams išvykus ir jam likus senelių priežiūroje, jautė kontrolę iš abiejų pusių – tėvų ir senelių. Situaciją Saulius apibūdino taip:

Bet nieko negalėjau daryti, nes seneliai buvo ... kontrolė. O tėvai paskambinę visada paklausdavo, kaip aš elgiuosi. Nu, ta kontrolė tokia nenormali, sakyčiau. Nieko vos ne negalima (Saulius, 23 m.).

Kita sudėtinė naratyvo dalis susijusi su šeimos santykiais ir bendravimu per atstumą. Tyrimo dalyviai stengėsi pabrėžti, kad jų tėvai norėjo bendrauti, palaikyti ryšį. Šį norą galime išvelgti pašnekovų pastangose pabrėžti mintį, pavyzdžiui, Sauliaus žodžiuose „*nu, žinai*“ arba Dalios akcente „*tikrai*“. Nors vėliau su tėvais dažniausiai buvo bendraujama nemokama internetine programa „Skype“, pašnekovai prisiminėiš pradžių su tėvais kalbėdavęsi telefonu:

Telefonu. Nebuvo nei kompo, nei interneto namuose tada. Tėvai ten kas kelias dienas skambino, **nu, žinai** (Saulius, 23 m.).

Telefonu <...> dažnai gana. Palaikydavom ryšį, **tikrai**. Na, dabar neatsimenu, bet manau, kad tikrai daugiau negu kartą į savaitę (Dalia, 24 m.).

Kitas bendravimo būdas, kuri akcentavo pašnekovai, – emigravusių tėvų laikinas grįžimas namo. Sugrįžimas, kaip įprasta kultūriškai, buvo įprasminamas švente. Analizuojant tyrimą pastebėta, kad tėvai, grįžę namo, parveža namiškiams dovanų, keliami sutiktuvių šventė. Be šventės pašnekovai sunkiau prisiminė detalesnius įvykius, samprotavo: „*ką aš žinau, ką veikėm*“: „Vis tiek, va, kai grįžo, tai dovanų privežė, toks pirmas buvo, kad dovanas atidavė, o paskui **ką aš žinau, ką veikėm**, pietavom visi“ (Rima, 23 m.). Kitais atvejais šeimų, kurių materialinė padėtis žymiai pagerėjo, savo nebuvimą tėvai iš dalies stengėsi „kompensuoti“ ne tik dovanomis, bet ir pramogomis. Rokas kalbėjo:

Dovanų privežė. <...> Paskui jau klausė, ką norim su broliu veikti. Tai važiuom, atsimenu, į Šiaulius, vežėsi papramogaut mus. Nu, žinai, pinigų biški buvo, tai su šeima, tipo, visi gražiai važiuom (Rokas, 23 m.).

Trečiojoje naratyvo dalyje netiesiogiai orientuotasi į šeimos modelio kaitą. Gyvendami su tėvais, vaikai pripranta prie tam tikro šeimos modelio. Išvykus vienam šeimos nariui, pasikeičia likusiųjų vaidmenys ir namų rutina. Sugrįžus į namus vienam arba abiem tėvams, šeima stengiasi reorganizuotis į senąjį šeimos modelį. Geriausiai tai atskleidžia Daivos pasakojimas. Išryškėjo, kad mamai išvykus, gyvendama su tėčiu ir broliu ji buvo pratusi prie daugiau laisvės, t. y. norėdama ką nors veikti, tėčiui tik pasisakydavo, ką veiksianti, leidimo

jai nereikėjo prašyti. Mamai sugrįžus, situacija pasikeisdavo, nes nuolat reikėjo prašyti mamos leidimo:

    Ieškodavau prieglobsčio visad, kai mama kur nors neleidavo, nes jau buvau pripratus per tą laiką, kai mamos nėra, kad tėtis manim pasitiki ir visur leidžia. Aš jam pasakau, kad kažkur varau, konstatuoju tą faktą ir tiek. Aš buvau jau įpratus informuoti tėtį.<...> O mamos reikėdavo leidimo prašyti (Daiva, 22 m.).

    Kiti pašnekovai akcentavo pasikeitusį sugrįžusio tėvo (mamos) ar tėvų vaidmenį. Jie norėjo pabrėžti, kad tėvų nedalyvavimas šeimos kasdienybėje sukuria emocinį atstumą tarp emigravusiojo ir likusių šeimos narių. Pašnekovai kalbėdavo apie kartkartėmis į namus grįžtančius tėvus ar motiną, kontravo „svečio“ sampratą. Tyrimo dalyvės Rimos mamai sugrįžus namo, dukra ir mama laisvalaikį leisdavo atskirai. Kaip pati Rima sakė, mama sau, o ji sau: „Mama, kai taip ilgai nebuvus, tai kaip **svečias** biški grįžus buvo <...>. Nu, žodžiu, biški atskirai, jinai sau, aš sau“ (Rima, 23 m.).

    Nors nemažai mokslininkų yra analizavę dominuojančius naratyvus apie šeimos narių santykių pokyčius emigracijos atveju (Leliūgienė et al. 2007; Malinauskas 2007; Maslauskaitė ir Stankūnienė 2007), daugumai informantų, net ir žiūrint retrospektyviai, buvo sunku įvardyti santykių kaitos specifiką. Santykius informantai dažnai apibūdindavo netiesiogiai per išgyvenamus jausmus, palyginimus. Vis dėlto pašnekovai akcentavo, kad pamatinis jų santykius su išvykusiais tėvais nesikeitė. Pavyzdžiui, apibūdindama gyvenimo be mamos jausmus, o kartu ir šeimos santykius, Dalia nesąmoningai suprato, kad šie jausmai kilo ne dėl mamos išvažiavimo, o dėl tėvo charakterio: „Pyktis, nuoskau-dos, be abejo, yra daug jų. Bet čia gal ne visai susiję su jos išvažiavimu, tai ant tėvo, tiesiog, kai mamos nebuvo, man teko su juo daug kontaktuoti, bet čia labiau dėl jo charakterio“ (Dalia, 24 m.). Rokas stengėsi pabrėžti, kad santykiai su išvykusiu tėvu nesikeitė. Bet pokalbio metu pašnekovas atskleidė, kad tėčiui išvažiavus į kitą šalį, keitėsi tarpusavio santykiai su broliu. Jaunesnis broliukas labiau prie jo prisirišo, jiedu ėmė artimiau bendrauti: „Gal prie manęs labiau prisirišo. Aš jam toks jau kaip didesnis užstolis tapau, tai jis, kas biški, prie manęs. Tai gal net, sakyčiau, artimiau pradėjom su broliu bendrauti“ (Rokas, 23 m.).

    Analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo, kad kelių pašnekovų santykiai su išvykusiais tėvais pagerėjo. Aušra pastebėjo, jog mamai išvykus dirbti, nebeliko perdėtos kontrolės namuose, ir jos tapo draugėmis. Santykių pagerėjimą ji įvardijo kaip „išsipasakojimą, kas vyksta“, ko anksčiau nebuvo:

    Galvoju, net ir pagerėjo, mes pradėjom daugiau šnekėtis ir mes labiau kaip draugės pasidarėm, nes tas bendravimas būdavo per internetą, per skaiptą, būdavo, susėsdavom ir ten valandą kitą paplepėdavom. Nu, žodžiu, **išsipasakodavom, kas vyksta**, kur, kaip. Jinai manęs apie viską klausdavo, aš jos, kaip darbe sekasi (Aušra, 24 m.).

Apibendrinami patirtį, pašnekovai atskleidė, kad jų santykiai su tėvais nelabai keitėsi, jiems buvo svarbiau pabrėžti šeimos modelio pokyčius. Dauguma netiesiogiai įvardijo, jog šeima pasikeitė ir yra „ne be ta“ (Rokas, 23 m.). Pašnekovė Daiva, kuri jau nebegyveno šeimoje ir palaikė mamos emigraciją, vertindama visą emigracijos poveikį šeimai, teigė: „Ir aš va dabar, kai pamenu, kad norėjau anksčiau, kad išvažiuotų, tai vėlesnėje paauglystėj ir dabar norėčiau, kad grįžtų. Nes, nu, šeimos tokios kaip ir nėra“ (Daiva, 22 m.).

Interpretuojant pirmos istorijos konstravimo ypatumus matyti, kad informantai istoriją dėliojo ne pagal įvykių seką, o pagal aktualumą ir svarbą. Svarbiausias įvykis – jų akistata su nauju šeimos vaidmeniu bei vyravusia tėvų ar kitų artimųjų kontrole. Paaugliams buvo svarbu pabrėžti jų šeimos unikalumą arba specifinius santykius su išvykusi ar likusiu šeimos nariu. Įdomu, kad dauguma pašnekovų nebegyveno su tėvais, bet norėjo, kad buvęs jų šeimos modelis būtų rekonstruotas.

Dviprasmiškų jausmų istorija. Antras sąryšingas naratyvas, vyravęs pašnekovų pasakojimuose, telkėsi į išgyvenamus jausmus, aprėpiančius šeimos modelio kaitą, išsiskyrimą su vienu iš tėvų arba su abiem tėvais. Tyrimo dalyviai, reflektuodami praeitį, manė, kad išvažiavimo metu vyravę jausmai neatitiko konstruotų lūkesčių prieš išvažiavimą (žr. 2 lentelę).

2 LENTELĖ. DVIPRASMIŠKŲ JAUSMŲ ISTORIJA

Neįmanoma pasiruošti → Išsiskyrimas. Dviprasmiški jausmai (laisvė, netektis, viltis dėl pinigų) → Gedėjimas → Susitaikymas.

Įvykių erdvė: įvykiai plėtojami ne pagal eiliškumą, o pagal svarbą.

Fokalizacija: dėmesio skyrimas sau.

Socialinis kontekstas: įvardyti jausmus susidūrus su sunkumu, jis konstruojamas per įvykius, vaizdinius.

Pašnekovai, kalbėję apie savo šeimą ir bendravimą su išvykusi šeimos nariu, teigė, kad šiai gyvenimo situacijai neįmanoma pasiruošti. Prisimindama asmeninę savijautą prieš išvykstant mamai, Dalia sakė nekreipusi dėmesio į būsimus savo išgyvenimus, nes nežinojusi, koks bus gyvenimas be mamos („nežinojom, kaip viskas bus“). Jai atrodė, kad mama išvažiuoja trumpam laikotarpiui, jos žodžiais, „išlydim į paprastą kelionę“:

Na, sureagavau gana labai normaliai, nes **nežinojau, kaip viskas bus**. Tada nelabai kreipiau didelį dėmesį, nes nežinojau nieko, kaip kas bus. <...> Na, nežinau. <...>, bet kažkaip dar **nežinojau, kaip viskas bus**. Atrodė, išlydim į paprastą kelionę (Dalia, 24 m.).

Paprastai dominuojančiuose moksliniuose naratyvuose (žr. Maslauskaitė ir Stankūnienė 2007) teigiama, kad pakitęs šeimos modelis, įvykęs išsiskyrimas sukelia įvairiausių skaudžių jausmų, kinta paauglių elgesys. Šis tyrimas

atskleidė, jog pašnekovai išgyveno daugialypius emocinius patyrimus. Dauguma minėjo dvejopus ar trejopus jausmus. Vienas bendras jausmas – pyktis – kilo ne išsiskyrimo momentu, o dėl padaugėjusių darbų. Pašnekovė Aušra teigė: „Trupučiuką buvo pyktis, kodėl mums viskas palikta, visas ūkis ir panašiai, toks laukimas, nes pratę su mama visada būti, bet greitai supratau, kad mamai reikia pagyventi dėl savęs“ (Aušra, 24 m.). Kitas aspektas susijęs su laisvės pojūčiu, būdingo paauglystės amžiui, realizacija. Pavyzdžiui, Daivą viliojo laisvė, kai tėvai nebekontroliavo jos veiklos. Per visą interviu ji akcentavo, jog išvykus mamai jautėsi laisva, nes tėtis ėmė mažiau ją kontroliuoti ir ji galėjusi laisviau priimti sprendimus: „Gal dvejopai, žinai, iš vienos pusės, kad laisvė <...>“ (Daiva, 22 m.).

Apibendrinami tyrimo dalyviai teigė painiojęsi savo jausmuose ir minyose. Viena vertus, nerimą kėlė nežinojimas, kas laukia, kartu viliojo minėta laisvė. Tačiau tiriamieji neslėpė ir atsiveikinimui būdingų jausmų – gailėsčio, liūdesio, tuštumos:

<...> iš kitos, aišku, vis tiek kažkaip buvo liūdna (Daiva, 22 m.).

Taip nejauku buvo truputėlį, nes jau suvoki, kad jau vis tiek ilgam išsiskiri, ir ašarų biški buvo, visko buvo (Rima, 23 m.).

Saulius patyrimą konstravo per socialinius vaizdinius, t. y. per likusių tuščių namų įvaizdį, kuris simbolizavo vidinę tuštumą. Vaikinas teigė: „Tada dar vaikas toks visai, ten trylika metų, tai ir ašarų, ir visko buvo. Nu, taip, sakau, lievai, tėvai išvažiavo, tai ... tuščia taip ...“ (Saulius, 23 m.).

Kitaip nei pateiktuose pavyzdžiuose, keli pašnekovai džiaugėsi vieno iš tėvų emigracija. Matyt, ilgalaikiai finansiniai sunkumai kėlė šeimai problemų, todėl bandymą jas spręsti šeima priėmė su specifiniu džiaugsmu, t. y. emigracija buvo laikoma finansinių sunkumų sprendimo būdu. Rokas tvirtino, kad jo šeima neliūdėjo, bet džiaugėsi tėvo emigracija, „*nes, sakau, buvo prasta situacija su pinigais*“: „Apsidžiaugiau, nes su pinigais buvo blogai, tai, sakau, atsigausim. Nemaniau, kad čia tragedija, kad tėvo nebus ar kils kokių sunkumų. Nu, paprastai taip, tikrai. **Nes, sakau, buvo prasta situacija su pinigais**“ (Rokas, 23 m.).

Žvelgiant į situaciją iš laiko perspektyvos, išryškėjo visus tiriamuosius jungiantis sunkumas įvardyti jausmus. Susitaikymo su pasikeitusia gyvenimo situaciją pagal Kubler-Ross (2008) apibrėžimus būtų galima pavadinti gedėjimo būsena. Tai geriausiai atspindi Dalios, kuri prisiminė nenorėjusi dalytis informacija apie išvykimą ir kad emigracijos tema jai buvo tabu, pasakojimas. Norėdama apibrėžti jausmų gylį, informantė savo jausmus pavadino sunkiais ir visą situaciją apibendrino žodžiu *tragedija*: „O pirmais metais aš nieko nieškojau, man buvo labai sunku, man tik **tragedija** viskas buvo, **tra-ge-di-ja**. <...> Galbūt, kad man trūko mamos, galbūt, aš galvoju, dėl to ieškojau kažkoko bendravimo“ (Dalia, 24 m.).

Rokas gedėjimo stadijoje kalbėjo apie ilgesio jausmą: „Aišku, pasiilgęs

tėvo buvau“ (Rokas, 23 m.). Kiti trys pašnekovai, mėgindami įvardyti savo išgyvenimus, susijusius su tėvų nebuvimu, juos išreiškė tuo metu aktualiais įvykiais. Tyrimo dalyvė Aušra, pati skatinusi tėvus emigruoti, nes jautėsi suaugusi, patyrė vienišumo jausmą, ypač reikšmingų asmeninio gyvenimo įvykių metu:

Tėvų trūkumas ... labai, pamenu, tai pasijuto per išleistuves mano. Visi ten tik fotografavosi, visi su šeimom, gėlėm ir taip toliau. O aš ten tokia viena stovėjau ir tikrai labai pasijautė, nu, nesmagu. Kažkaip gal negalvojau, kad man jų labai trūks, bet pačiai buvo nemalonu, tokia, atrodo, vieniša, nei šeimos, nieko (Aušra, 24 m.).

Atliekant tyrimą pastebėta, kad tėvams išvykus pradžioje paaugliai jautė ilgesį, juos lydėjo nuolatinis laukimas. Bėgant metams suvokta, kad tėvų emigracija bus nuolatinė šeimos situacija. Visi tyrimo dalyviai užaugo ir tapo savarankiški vienam arba abiem tėvams dirbant užsienyje. Daugelis teigė nežiną, kaip viskas būtų buvę, jei tėvai nebūtų išvykę į užsienį, nes kitokio pavyzdžio nematė. Jų pasakojamą reikšmę galima suprasti kaip *susitaikymą*: „Kažkaip **susitaikai** su tuo ir praėjo, ir ... nu, nežinau, dabar tokios nuoskaudos tai kaip ir nėra“ (Rima, 23 m.).

Interpretuojant antrojo sąryšingo naratyvo konstravimo ypatumus matyti, kad pašnekovai, kaip ir pirmajame naratyve, atskleidė jausminius išgyvenimus pagal aktualumą ir intensyvumą. Dviprasmiški jausmai – svarbiausias išgyvenimas, kurį po penkerių ar daugiau metų suaugę žmonės prisiminė aiškiausiai. Socialinis kontekstas atskleidė, kad ir praėjus skausmingam gyvenimo etapui, žmonėms sunku verbalizuoti išgyvenimus, jie dažnai neranda sąvokų ar apibrėžimų išgyvenimui įvardyti. Vienas iš būdų reflektuoti emocinius patyrimus – pasakoti apie gyvenimiškus įvykius, pavyzdžiui, apie išleistuves, kurių metu pašnekovai teigėdavo pajutę išsiskyrimo svarbą.

Asmeninio augimo istorija. Trečiasis naratyvas, vyravęs pašnekovų pasakojimuose, – asmeninio augimo naratyvas kaip reakcija į pasikeitusią gyvenimo situaciją. Reflektuodami praeitį, pašnekovai teigė, kad pasikeitusi gyvenimo situacija vertė priiimti atsakomybę (žr. 3 lentelę).

3 LENTELĖ. ASMENINIO AUGIMO ISTORIJA

Vaikystė kaip visų vaikų → Išsiskyrimas. Laisvė elgtis pagal savo poreikius → Išsiskyrimas. Atsakomybės priėmimo iššūkis → Mokymasis gyventi pačiam.

Įvykių erdvė: įvykiai plėtojami ne pagal eiliškumą, o pagal svarbą.

Fokalizacija: dėmesio skyrimas sau.

Socialinis kontekstas: susiduriama su sunkumu įvardyti patyrimą, jis konstruojamas per situacijų detalizavimą.

Detalizuojant rekonstruotą sąryšingą naratyvą, išryškėjo pirmoji pašnekovų istorija apie vaikystę. Vyravusioje pirmojo naratyvo dalyje informantai

prisiminė tėvų užimtumą. Tačiau šio pasakojimo sudėtinės dalies reikšmė kitokia, nes ji buvo nukreipta ne tik į asmeninius santykius, bet ir į asmeninę patirtį. Visiems tyrimo dalyviams buvo sunku įvardyti prisiminimus. Tai geriausiai atspindi Roko pasakojimas. Roko sunkumai verbalizuoti atsiskleidė jo žodžiuose „*ką aš žinau*“ ar „*nu, nežinau*“. Lygindamas savo patirtį su kitų patirtimi, informantas teigė, kad jo patirtis buvusi „*kaip ir visų vaikų*“:

Nu, gera, **ką aš žinau**. Net nežinau, **kaip ir visų vaikų** gal. Su tėvu garaže ką nors veikiau, jis man rodydavo, kaip taisyti mašinas, nes man patiko nuo mažens tas. Važinėdavau kartu su juo, nežinau, daug ką veikiau. Nu, **nežinau**, stiprus ryšys buvo toks tikrai (Rokas, 23 m.).

Kita naratyvo reikšmė susijusi su paaugliams būdingu laisvės troškimu. Tai identiteto formavimosi periodas, kai paauglys nori būti savarankiškas rinkdamasis gyvenimo tikslą (Lemme 2003). Ryšiai su bendraamžiais paaugliams tampa svarbesni, nes draugai padeda atpažinti ir gerbti savo bei jų asmeninius skirtumus. Tyrimo dalyvė Aušra stengėsi pabrėžti, kad jai buvo aktualu gyventi vienai. Jos niekas nekontroliavo, ji turėjo visišką laisvę tiek namie, tiek mokykloje. Žvelgdama iš laiko perspektyvos, pašnekovė sakė, kad toks gyvenimas be kontrolės turi ir savo trūkumų:

Gyvenau sau viena, niekas nieko nereguliuodavo, ką noriu, tą darau. <...> Nu, va, tokios pagundos, ir draugai sakydavo, nu, vat, Aušra, pas tave plotas, tai einam. Mokykla, va, galiu pasakyt, nukentėjo, nes kai nėra kontrolės, nėra tėvų, tai nori eiti, nori neiti. Va taip, ir niekas tau nesako, kodėl tu neatsikeiči, kodėl neišvažiavai į mokyklą (Aušra, 24 m.).

Dar kita pusiau struktūruotuose interviu išskylanti reikšmė sietina su pirmuoju sąryšingu naratyvu, kuriame atskleisti vaidmenų pokyčiai šeimoje. Tik čia informantai sutelkė dėmesį ne į šeimą, o į savo asmeninius pokyčius. Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad asmeninė atsakomybė prisiimama apmąstant gyvenimo procesus. Dalia sakė: „*pradedi galvoti*“, o Saulius teigė pradėjęs „*pagalvoti*“, kaip atsiriboti nuo neigiamos aplinkos.

<...> Visokių darbų pasiskirstymas liekant su tėvu, buitiniai klausimai. Apie kitus dalykus **pradedi galvoti**, kai nėra kas už tave išplauna ir sutvarko, tai tiesiog pastebėdavai, kad nėra mamos ir reikia kažką daugiau daryti namuose. Nu, reikia **pradėti galvoti** tada jau (Dalia, 24 m.).

Tai tik tiek, kad visada pats galvoji, **pagalvoji**, kad pridirbsiu nesąmonę kokią, paskui žinai, pareis skambutis paskui, tai kam to reikia. Tai kažkaip ir nesiveldavau niekur labai į tokias nesąmones visokias <...> Tėvai dar bandė kalbėti, nu, kad, tipo, reikia protingiems būti... <...> mąstykit savo galva, taip kad, nu, atsakomybę patys nešat. <...> tai kažkaip daugiau to atsakomybės jausmo pridėjo (Saulius, 23 m.).

Tyrimo dalyviams retrospektyviai reziumuojant savo išgyvenimus, išryškėjo, kad patirtį, susijusią su tėvų išvažiavimu, jie supranta kaip ankstyvą

brandą. Geriausiai šią reikšmę atskleidžia Roko pasakojimas, kuriame jis kalbėjo, jog perėmęs tėvo vaidmenį „*anksti subrendo*“:

Nu, kaip jau sakiau, tai va pats pradėjau anksti dirbti, teko išmokti taupyti, galvoti, kur leisti uždirbtus pinigus. Ir šiaip toks gal **anksčiau subrendęs** tapau. Kai tėvas išvažiavo, tapau didžiausiu mamos pagalbininku, jei kas sugesdavo, tai aš bandydavau taisyti. Kad ir vakarinius darbus kai reikėdavo dirbti, tai mes su mama eidavom. Nu, taip, galėčiau pasakyti, kad tikrai nemažai dirbdavau. Ir traktorių turėjom, tai aš su juo ten darydavau ką reikia. Viską paskui išmokau. Ir brolis gal labiau prie manęs kažkaip, daug laiko kartu praleisdavom, paskui jau aš jį mokydavau, kaip garaže tvarkytis ir t. t. Jei jis ko nesuprasdavo darant namų darbus, aš jam aiškinau. Ir va, sakykim, dabar kai studijuoju, rečiau grįžtu, o kai tėvas būna namuose, tai ir man namuose daugiau norisi būti (Rokas, 23 m.).

Kitokią ankstyvos brandos reikšmę konstravo ir Saulius. Likęs vienas su broliu ir nuolat skatinamas elgtis tik gerai ir atsakingai, jis teigė jautęsis anksčiau laiko „pasenęs“. Tą pastebėjo ir jo draugai. Vaikinas pasakojo, jog jam seniai nebeįdomūs tie dalykai, kuriais domisi jo bendraamžiai: „Visi nusprendė, kad esu **pasenęs** kokių penkiolika metų <...> kad ne pagal amžių pasenęs“ (Saulius, 23 m.).

Kaip ir pirmojo bei antrojo naratyvo atveju, trečiosios istorijos ypatumuose galima pastebėti, kad tyrimo dalyviai konstravo reikšmę remdamiesi išgyvenimų aktualumu ir intensyvumu. Ankstyva branda – svarbiausias pašnekovų išgyvenimas. Socialinis kontekstas atskleidė, jog sunku reflektuoti ir atpasakoti patyrimą, todėl jis konstruojamas detalizuojant įvairias situacijas ir įvykius.

Išvados

Straipsnyje siekta patikrinti dominuojantį supratimą, kad paaugliai išgyvena tėvų emigraciją tik neigiamai. Tai buvo daroma naudojantis naratyviniu minties suvokimo būdu (t. y. naratyviniu tyrimu), atskleidžiant išgyvenimų dinamiką, išreiškiamą trimis sąryšingais naratyvais. Jie praplečia dominuojantį visuomenės ir mokslo supratimą apie analizuojamą reiškinį.

Atliktuose tyrimuose (Leliūgienė et al. 2005; Maslauskaitė ir Stankūnienė 2007) buvo akcentuojami paauglių emociniai išgyvenimai, savarankiškumo ugdymas. Šiame straipsnyje aptartas pirmasis naratyvas atskleidžia kitokių paauglių išgyvenimus. Likusiems namuose paaugliams reikėjo perimti vieno iš tėvų ar abiejų tėvų paliktus šeimos vaidmenis, todėl savo istorijose jie daug dėmesio skyrė šeimai. Paaugliams teko perimti daugiau kasdienių namų ruošos rūpesčių, išaugo darbų krūvis ūkyje. Nors šeimos modelio pokyčiai buvo sunkus išmėginimas paaugliams, reflektuodami šeimos santykius, pašnekovai atskleidė, kad tarpusavio santykis su tėvais mažai keitėsi. Keitėsi tik

komunikacijos būdas: tėvai stengėsi vaikus aplankyti, bendravo su jais telefonu ar internetine programa „Skype“. Norą pabrėžti, jog santykiai nesikeitė, galima suprasti kaip pašnekovų reakciją į visuomenėje vyraujančią naratyvą: kad, išvykus tėvams, neva, nutrūksta jų tarpusavio santykiai.

Tyrimė pastebėta panašumų tarp naratyviniu ir paradigmaticiniu būdais konstruojamų reikšmių apie šeimą. Paaugliai nekalbėjo apie atšalusius tėvų santykius, bet minėjo, kad šeimos modelis negrižtamai pakitęs, jų žodžiais, „jau nebe“, – tai dažnai pabrėžia ir kitų tyrimų autoriai. Antrasis sąryšingas naratyvas papildė egzistuojančią dominuojančią naratyvą (Leliūgienė et al. 2005; Maslauskaitė ir Stankūnienė 2007) apie paauglių galimų emocijų išgyvenimų gamą. Paaugliai išgyveno daugialypius jausmus. Viena vertus, kaip ir minėtų autorių tyrimuose, paaugliams buvo liūdna išsiskirti, jie gedėjo tėvų bei jautėsi vieniši. Kita vertus, jie džiaugėsi būsima laisve, galimybe elgtis pagal savo norus. Duomenų analizė atskleidė, kad net ir suaugusiems pašnekovams sunku aprašyti jausmus, nuotaikas. Įdomu, kad įvardiję buvusius emocinius išgyvenimus, paaugliai stengėsi pabrėžti priėmę pasikeitusią gyvenimo situaciją bei nuotolinį bendravimo būdą su tėvais. Trečiajame naratyve atskleidžiama svarbiausia paauglių išgyvenimo prasmė, t. y. asmeninio augimo procesas. Nepaisydami emocijų patyrimų, paaugliai prisiekė atsakomybę už save, pasikeitusį šeimos modelį ir, kaip jie patys teigė, „anksti suaugo“.

Sujungus visų sąryšingų naratyvų konstruojamas reikšmes, gauti kitokie rezultatai, negu paradigmaticiniu būdu atliktuose tyrimuose. Reiškinių pažinimas naratyviniu minties suvokimo būdu leido suprasti: nors ir išgyvendami sunkumus (vaidmenų pokyčių, kitokio bendravimo, liūdesio ir pykčio dėl situacijos), paaugliai džiaugėsi esama laisve, didžiavosi tėvų pasitikėjimu, siekė suaugti.

Šiame tyrime išryškėjęs paauglių patyrimas skyrėsi nuo įprasto dominuojančio supratimo apie būdingus paauglio elgesio principus (Lemme 2003) ar jų reakcijas į krizę (Liobikienė 2003). Paauglių savęs identifikavimo procese draugai padėjo jiems suvokti savąjį „aš“, nors šio tyrimo dalyviams tai nebuvo svarbiausia. Kartu pašnekovai neturėjo didelių elgesio problemų, kurios dažnai laikomos reakcija į krizę (Liobikienė 2003). Ir nors paauglių tėvai visą gyvenimą intensyviai dirbo (regis, tai neturėtų suartinti vaikų ir tėvų), galima teigti, kad stipri šeimos kultūra ir vertybės, vyraujančios Lietuvos visuomenėje (Kraniauskienė 2009), padėjo paaugliams neprarasti ryšių su tėvais. Analizuojant pašnekovų pasakojimo būdą, pavyzdžiui, fokalizaciją ir socialinį kontekstą, išaiškėjo: pašnekovai daug laiko skyrė pasakojimui apie artimus santykius su išvykusiais bei likusiais šeimos nariais. Jie stengėsi pabrėžti, kad didelis atstumas keičia bendravimą, bet iš esmės nesuardo nusistovėjusių santykių. Netiesiogiai buvo norėta pasakyti, jog informantai nesijautė tėvų palikti, jie vertino tėvų siekį pagerinti šeimos gerovę, jautėsi dėkingi tėvams už pastangas ir užjautė juos dėl užsienyje patiriamų asimiliacijos sunkumų.

Kita vertus, visų informantų akcentuota asmeninės brandos istorija leidžia manyti, kad suteiktoji atsakomybė padėjo paaugliams susitaikyti su neišvengiama gyvenimo situacija. Tai patvirtina Kathleen (2008) tyrimas, atskleidęs, jog paaugliai, prisiimdami atsakomybę už savo elgesį, keičia jo modelį, jiems lengviau susitaikyti su kritinėmis socialinėmis situacijomis.

Atliktas bandomasis tyrimas ir pristatyta naratyvinė paradigma galėtų būti kritikuojami dėl subjektyvumo, mažo tyrimo informantų skaičiaus ar duomenų nepakankamumo. Tačiau straipsniu siekta parodyti, kad žmonių istorijos turi būti vertinamos „rimtai“, t. y. jos atspindi realybę – parodo, kas sudaro pašnekovų išgyvenimus, kokiais būdais žmonės išgyvena specifines gyvenimo situacijas (Riessman 2008). Labai svarbu suprasti socialinį visuomenės reiškinių, kuris dažniausiai tėra subjektyvus socialinis žmogaus sąmonės konstruktas (Burr 1995; Holma 1999). Vertingi tolesni kokybiniai tyrimai, kuriais būtų ieškoma naujų būdų apklausti paauglius, išgyvenančius tėvų emigraciją dabartiniu momentu. Aktualu palyginti jų patyrimus su retrospektyviais suaugusiųjų išgyvenimais ir analizuoti atsižvelgiant į patyrimų bei išgyvenimų konstravimo bei pateikimo būdus.

Literatūra

- Burr, V. 1995. *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Bruner, E. 1986. "Ethnography as Narrative." In *The Anthropology of Experience*. ed. V. Turner and E. Bruner, 139–158. Chicago: University of Illinois.
- Bruner, J. 1990. *Acts of Meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- _____. 2005. "The Culture of Education." In *Social Construction: A Reader*, ed. M. Gergen, K. J. Gergen, 169–172. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Carr, D., Taylor, C., Ricoeur, P. 1991. "Discussion: Ricoeur on Narrative." In *On Paul Ricoeur. Narrative and Interpretation*, ed. D. Wood, 160–187. New York: Routledge.
- Clandinin, D. J., Connelly, F. M. 2000. *Narrative Inquiry: Experience and Story in Qualitative Research*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Clandinin, D. J. 2006. "Narrative Inquiry: A Methodology of Studying Lived Experience." *Research Studies in Music Education* 25 (1): 44–54.
- Cobley, P. 2001. *Narrative*. New York: Routledge.
- Creswell, J. W. 2007. *Qualitative Inquiry Research Design Choosing Among Five Approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Elliot, J. 2000. *Using Narrative in Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Gubrium, J. F., Holstein, J. A. 1998. "Narrative Practice and the Conference of Personal Stories." *The Sociological Quarterly* 39 (1): 163–187.
- Hänninen, V., Koski-Jannes, A. 1999. "Narratives of Recovery from Addictive Behaviours." *Addiction* 94 (12): 1837–1848.
- Hänninen, V. 2004. "A Model of Narrative Circulation." *Narrative Inquiry* 14 (1): 69–85.

- Holma, J. M. 1999. *The Search for a Narrative – Investigating Acute Psychosis and the Need-Adapted Treatment Model from the Narrative Viewpoint*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Kathleen, E. 2008. “Danger, Control, and Responsibility: The Hidden Curriculum of Drug and Alcohol Education.” *Sexuality Research and Social Policy* 5 (2): 12–22.
- Kubler-Ross, E. 2008. *Apie mirtį ir mirimą. Pašnekesiai su mirtinais ligoniais*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Hydén, M. 1994. “Woman Battering as a Marital Act: Interviewing and Analysis in Context.” In *Qualitative Studies in Social Work Research*. ed. C. K. Riesmann, 95–112. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Kraniauskienė, S. 2009. „Socialinės brandos žymenys: atsiskyrimo nuo tėvų trajektorijos ir veiksniai“. In *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*. eds. V. Stankūnienė, A. Maslauskaitė, 259–296. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
- Liobikienė, T. N. 2006. *Krizių intervencija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Kuzmickaitė, D. K. 2004. *Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988–2000)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Leliūgienė, I., Rupšienė, L., Plavinskienė, L. 2005. „Tėvų išvykimo dirbti į užsienį įtaka vaikų socializacijai“. *Specialus ugdymas* 1 (12): 35–44.
- Lemme, B. H. 2003. *Suaugusio raida*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
- Maslauskaitė, A., Stankūnienė, V. 2007. *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas.
- Malinauskas, G. 2007. „Darbo migrantų ir jų šeimų bruožai: respondentų patirtis ir požiūris“. In *Darbo migracijos ypatumai – veiksniai, pasekmės ir tendencijos – Kauno mieste*, ed. G. Malinauskas, 13–44. Kaunas: VDU Socialinio darbo institutas ir Šeimos santykių institutas.
- Mishler, E. G. 1995. “Models of Narrative Analysis: A Typology.” *Journal of Narrative and Life History* 5 (2): 87–123.
- Murray, M. 2003. “Narrative Psychology.” In *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Method*, ed. J. H. Smith, 111–132. London: Sage Publication.
- Sarbin, T. R. 1998. “Narrative as a Root Metaphor for Psychology.” In *Narrative Psychology. The Storied Nature of Human Conduct*. ed. T. R. Sarbin, 3–22. New York: Praeger Press.
- Payne, M. 2006. *Narrative Therapy*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Pessar, P., Mahler, S. 2003. “Transnational Migration: Bringing Gender.” *International Migration Review* 37 (3): 812–843.
- Polkinghorne, D. E. 1995. “Narrative Configuration in Qualitative Analysis.” In *Life History and Narrative*, ed. J. A. Hatch, R. Wisniewski, 5–24. London & Washington: The Falmer Press.
- Riessman, C. K. 2008. *Narrative Methods for Human Sciences*. Los Angeles, CA: Sage Publications.
- Sipavičienė, A., Gaidys, V., Dobrynina, M. 2009. *Grižtamoji migracija: teorinės išvalgos ir situacija Lietuvoje*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija.
- Stankūnienė, V. 2003. „Lietuvos demografinis nuosmukis XX a. pabaigoje: demografinės pusiausvyros praradimas, krizė ar šokas“. *Filosofija. Sociologija* 2: 44–50.

White, M., Epston, D. 1990. *Narrative Means to the Therapeutic Ends*. New York: W. W. Norton & Company.

Wilding, R. 2006. "Virtual Intimacies? Families Communicating across Transnational Contexts." *Global Networks* 6 (2): 125–142.

Teenagers' Experiences during their Parents' Work Abroad: A Narrative Approach towards the Understanding of a Phenomenon

Summary

Discussing different approaches towards social phenomena, the article deals with one aspect of transnational families, namely teenagers' experiences after their parents' leaving for work abroad. A narrative mode of cognition (i.e. narrative methodology) was chosen to verify the existing dominant narrative about teenagers' negative attitudes towards their parents' emigration. Because of the ethical issues of interviewing teenagers, six young adults were involved in the research instead. During the research semi-structured interviews were conducted and the collected data were analyzed by using structural and interpretative narrative approaches. Recollections of adults' stories about their teenager experiences were organized into three coherent narratives: stories related to a changing family model, personal growth and ambivalent feelings. By connecting the meanings constructed by all the coherent narratives, a meaning different from those described in paradigmatic studies was extracted. A narrative approach towards the understanding of the phenomenon enabled us to demonstrate the multiplicity of teenagers' experiences: on the one hand, their difficulties encountered in the change of their role in the family, the different mode of communication, their sadness and anger due to the situation and, on the other hand, happiness about the freedom, pride of their parents' trust in them and their willingness to grow up fast.